

УДК: 342.565.2:342.95:35.08

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.45>

РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ У ВИЗНАЧЕННІ ПРОБЛЕМИ ПРИХОВУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОСАДОВИМИ ТА СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Ліховіцький Я.О.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0002-8537-2676
e-mail: lihovickiy.jo@gmail.com*

Довба Т.В.,
*здобувач кафедри кримінально-правової політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0009-0004-3510-0113
e-mail: taras.dovba@uzhnu.edu.ua*

Ліховіцький Я.О., Довба Т.В. Роль судової влади у визначенні проблеми приховування адміністративних правопорушень посадовими та службовими особами: аналіз судової практики.

Вказується, питання визначення безпосереднього об'єкта приховування правопорушення, наприклад, передбаченого ст. 396 КК України, які склалися в сучасній доктрині кримінального права, присвячена значна кількість наукових робіт. Проте дослідження у сфері ролі судової влади при визначенні кваліфікації а також при прийнятті судових рішень/постанов щодо встановлення ознак приховування правопорушення та його кваліфікації є доволі актуальним незважаючи на існуючі нормативно-правові акти.

Роль судової влади у визначенні та розвитку проблематики приховування адміністративного правопорушення посадовими та службовими особами є вагомим частиним дослідження в контексті правової системи України. Сучасне суспільство, в якому державні інституції відіграють ключову роль у забезпеченні правопорядку та дотриманні законності, не може обійтися без ефективного механізму контролю за діяльністю посадових осіб. Адміністративне правопорушення, скоєне такими особами, порушує принципи прозорості та підзвітності органів державної влади, що є основою правової держави. Судова влада в цій ситуації виступає не лише як інструмент розгляду справ, а й як гарант правосуддя та контроль за дотриманням законності.

Посадова особа – це будь-яка особа, що займає посаду в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, уповноважена відповідно до закону та/або на підставі внутрішніх розпорядчих актів державного органу. Вони є безпосередніми носіями і виконавцями повноважень.

Однією з основних проблем, що постають перед судами, є питання визначення суб'єкта злочину а також інкримінація правопорушення. Судді, розглядаючи справи про правопорушення, повинні оцінити наявність доказів, що підтверджують факт приховування, а також з'ясувати мотиви, якими керувалася посадова особа. Судова практика в даному випадку допомагає не лише у вирішенні конкретних справ, а й у формуванні загальних підходів до тлумачення норм права, що стосуються адміністративних правопорушень.

Автори роблять висновок про те, що приховування злочину посадовою та службовою особами посягає на суспільні відносини. Даний факт потрібно чітко розмежувати за категорією суб'єкта злочину. Сам факт службового недбалства, явища приховування правопорушення тягне за собою наслідки, які можуть призвести до шкоди державі та суспільству, тому вважаємо за доцільним інкримінувати таку діяльність, а також кваліфікувати як окреме кримінальне правопорушення,

передбачене ст. 396 КК України, шляхом доповнення її новим пунктом, який би передбачав конкретну відповідальність за приховування правопорушень з боку посадових та службових осіб за ступенем тяжкості вчиненого злочину.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, посадові особи, службові особи, приховування, судова практика, прецедент, нагляд та контроль, правова культура.

Likhovitskiy Ya.O., Dovba T.V. The role of the judiciary in identifying and addressing the concealment of administrative offenses by public officials: a judicial practice analysis.

It is indicated that a significant number of scientific works are devoted to the issue of determining the direct object of concealment of an offense, for example, provided for in Article 396 of the Criminal Code of Ukraine, which have developed in the modern doctrine of criminal law. However, research in the field of the role of the judiciary in determining the qualification as well as in making court decisions/resolutions on establishing the signs of concealment of an offense and its qualification is quite relevant despite the existing regulatory legal acts.

The role of the Judiciary in determining and developing the issue of Concealing administrative offenses committed by public officials and civil servants is a significant part of the research within the context of Ukraine's legal system. Modern society, in which state institutions play a key role in ensuring public order and upholding legality, cannot function without an effective mechanism for controlling the actions of public officials. Administrative offenses committed by such individuals undermine the principles of transparency and accountability of state authorities, which are the foundation of the rule of law. In this regard, the Judiciary acts not only as a tool for adjudicating cases but also as a guarantor of Justice and a mechanism for ensuring compliance with the law.

A public official is any individual holding a position in a government body or local self-government body, authorized according to the law and/or based on the internal regulatory acts of the Governmental agency. They are the direct bearers and executors of powers.

One of the key issues before the courts is determining the subject of the offense and the incrimination of the violation. Judges, when considering cases of administrative offenses, must assess the presence of evidence confirming the Concealment of the offense and clarify the motives guiding the public official. Judicial practice, in this context, helps not only in resolving specific cases but also in shaping general approaches to the interpretation of Legal norms concerning administrative offenses.

The authors conclude that the concealment of a crime by officials and civil servants encroaches on public relations, which must be clearly distinguished by the category of the subject of the crime. The very fact of official negligence, the phenomenon of concealing an offense entails consequences that can lead to harm to the state and society, therefore we consider it appropriate to incriminate such activities and qualify them as a separate criminal offense, provided for in Article 396 of the Criminal Code of Ukraine, by supplementing it with a new paragraph, which would provide for specific liability for concealing offenses by officials and civil servants according to the severity of the crime committed.

Key words: administrative offense, public officials, civil servants, concealment, judicial practice, precedent, oversight and control, legal culture.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питанню визначення безпосереднього об'єкта приховування правопорушення, наприклад, передбаченого ст. 396 КК України, які склалися в сучасній доктрині кримінального права, присвячена значна кількість наукових робіт. Проте дослідження у сфері ролі судової влади при визначенні кваліфікації а також при прийнятті судових рішень/постанов щодо встановлення ознак приховування правопорушення та його кваліфікації є доволі актуальним незважаючи на існуючі нормативно-правові акти.

Стан опрацювання проблематики. Значний внесок у розробку фундаментальних питань кваліфікації об'єкта та ознак приховування правопорушення внесли Гуд Т.М., Тацій В.Я., Ізотов О.С. та інші науковці. Водночас, незважаючи на значний масив наукових досліджень, чимало аспектів цієї проблеми залишаються гостро дискусійними та такими, що потребують комплексного дослідження

Мета дослідження полягає у вивченні ролі судової практики в контексті визначення складу злочину та його кваліфікації, скоєних посадовими та службовими особами, а також узагальнення судової практики задля аналізу наявних правових підходів до інкримінації таких правопорушень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Частина 1 статті 396 КК України встановлює кримінальну відповідальність за заздальгідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Стаття 27 Кримінального кодексу України розрізняє два види приховування злочину: заздальгідь обіцяне (ч. 5) та заздальгідь не обіцяне (ч. 6). У випадку з обіцяним приховуванням йдеться про співучасть у вигляді пособництва, коли особа обіцяє приховати злочин до його вчинення або під час вчинення, але до його завершення. У разі не обіцяного приховування, злочин приховується після його скоєння, і тому такі дії не є співучастю, а кваліфікуються як самостійний злочин за частиною 1 статті 396 КК України. Однак навіть якщо приховування не було заздальгідь обіцяне, його можна визнати співучастю, якщо, наприклад, воно стало регулярним і створило у виконавця злочину або його співучасників очікування на таку допомогу без попередньої домовленості.

За частиною 1 статті 396 КК України відповідальність настає за приховування злочину лише певного ступеня тяжкості – тяжкого (ч. 4 ст. 12 КК) чи особливо тяжкого (ч. 5 ст. 12 КК). Таким чином, приховування злочину невеликої (ч. 2 ст. 12 КК) чи середньої (ч. 3 ст. 12 КК) тяжкості не є кримінально караним.

Згідно із законом, приховування злочину можливе лише через так звані фізичні дії, які визначені у частині 6 статті 27 Кримінального кодексу України. Таким чином, дії, що належать до «інтелектуального приховування», наприклад, подання завідомо неправдивого повідомлення про злочин або надання неправдивих свідчень, не є ознаками злочину, передбаченого частиною 1 статті 396 КК. Такі дії кваліфікуються відповідно до інших статей, зокрема статей 383 або 384 КК, залежно від обставин справи.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується лише прямим умислом, бо винний усвідомлює, що приховує саме злочин. Щодо тяжкості цього злочину, то для відповідальності за ч. 1 ст. 396 КК досить встановити, що особа усвідомлювала лише ті фактичні ознаки приховуваного ним діяння, які свідчать про його приналежність до тяжкого чи особливо тяжкого злочину і саме так оцінюються за законом. Мотиви злочину можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, що досягла 16-річного віку. Якщо приховування злочину вчиняє службова особа з використанням службового становища чи з перевищенням службових повноважень, вчинене слід кваліфікувати за статтями 364 або 365 КК незалежно від тяжкості злочину, що приховується. Якщо злочин, який приховується, є тяжким або особливо тяжким, дії службової особи слід додатково кваліфікувати і за ч. 1 ст. 396 КК [1, 2, с. 906–908].

Гуд Т. зазначає, що часто факти вчинення кримінальних правопорушень є очевидними, наприклад, тілесні ушкодження, вбивство або грабіж, і про них повідомляють потерпілі, їх родичі, свідки, медичні працівники чи інші особи. Однак у багатьох випадках ці факти ретельно приховуються, і для їх виявлення органи боротьби зі злочинністю повинні докласти значних зусиль. Протидія злочинності включає низку заходів, серед яких важливу роль відіграє досудове розслідування кримінальних правопорушень. Це стадія кримінального провадження, що розпочинається з внесення інформації про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і завершується або закриттям провадження, або направленням справи до суду для винесення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів або звільнення від кримінальної відповідальності. Закон забороняє здійснення досудового розслідування без внесення відомостей до ЄРДР, що тягне за собою юридичну відповідальність. Основною діяльністю на цій стадії є збирання, дослідження, оцінка, перевірка доказів та забезпечення захисту прав і свобод людини [3].

Найбільш типовими є випадки кваліфікації дій засуджених за сукупністю злочинів, склад яких передбачений ч. 1 ст. 175 та ч. 1 ст. 366 КК (службове підроблення). Зазвичай така кваліфікація стосується ситуацій, коли керівники підприємств складають фіктивні документи статистичної звітності (наприклад, звіт форми № 1-ПВ або звіт «Про роботу») з метою приховування заборгованості із виплати заробітної плати на підприємстві.

У судах немає однакової практики щодо кваліфікації дій керівників, які крім невиклати заробітної плати ще й ухилялися від сплати податків. Наприклад, Токмацький районний суд Запорізької області вироком від 11 березня 2004 р. засудив за ч. 1 ст. 175 та ч. 2 ст. 367 КК директора ТОВ К., який крім невиклати заробітної плати не перерахував до бюджету 13 тис. 677 грн. прибуткового податку з громадян, що завдало тяжких наслідків державним інтересам.

Інші суди дії підсудних із ухилення від сплати податків кваліфікували за ст. 364 КК [4].

Суди в основному вирішують справи про службове підроблення з додержанням вимог закону, виправляючи помилки, допущені органами досудового слідства. Так, за законом виконавцем злочину, відповідальність за який передбачена ст. 366 КК, може бути лише службова особа.

У примітці до статті 364 Кримінального кодексу України зазначено, що службовими особами є ті, хто постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням виконує функції представників влади чи місцевого самоврядування. Також до них належать особи, які постійно або тимчасово обіймають посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях, якщо ці посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, наданим відповідним органом державної влади, місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, або повноважним органом чи особою підприємства, установи, організації [1].

Відповідальність за статтею 366 КК настає лише в тому випадку, якщо злочинні дії службової особи були обумовлені її службовим становищем або пов'язані з її владними повноваженнями. Якщо ж такого зв'язку не встановлено, дії винного, за наявності відповідних підстав, можуть бути кваліфіковані за іншими статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти особи, власності, громадського порядку тощо. Особа, яка уклала договір про матеріальну відповідальність, не може вважатися службовою особою, якщо вона не виконувала організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків [1].

Виправдувальні вироки постановлялися судами у разі недоведеності вини підсудних у вчиненні інкримінованих їм злочинів. Так, вироком Радивилівського районного суду Рівненської області від 27 жовтня 2006 р. виправдано К. за ч. 2 ст. 366, ч. 5 ст. 191 ч. 3 ст. 365, ч. 2 ст. 210 КК, А. за ч. 2 ст. 366, ч. 5 ст. 191, ч. 1 ст. 202 КК за відсутністю в їх діях складу цих злочинів.

Органи досудового слідства обвинувачували К. у тому, що, займаючи посаду голови Радивилівської міської ради Рівненської області, він вступив у змову з приватним підприємцем А. для розкрадання державних коштів у великих розмірах з метою особистого збагачення. В 2002 та 2003 роках К., використовуючи своє службове становище, порушив порядок виконання ремонтних робіт на дорогах міста, уклавши угоди з А. без необхідної документації та без складання актів виявлених дефектів. Далі К. як міський голова прийняв і затвердив завищені акти виконаних робіт, а також провів оплату за ці роботи з міського бюджету. У результаті, К. та А. розкрали державні кошти на загальну суму майже 45 тисяч гривень. Дії К. також включали перевищення службових повноважень і порушення бюджетного законодавства, що призвело до незаконного використання бюджетних коштів. А., без необхідної ліцензії, здійснював підприємницьку діяльність і отримав доходи в результаті цієї угоди.

Проте суд першої інстанції, ретельно перевіривши всі докази, визнав К. та А. невинуватими у скоєнні злочинів. Ухвалою Апеляційного суду Рівненської області від 26 грудня 2006 р. вирок щодо К. і А. залишено без змін. За сукупністю злочинів, склад яких передбачено ст. 366 КК та ст. 396 КК, особи до кримінальної відповідальності не притягувалися [5].

Щодо адміністративного судочинства, то рішенням Рівненського окружного адміністративного суду від 14 серпня 2023 року по справі № 460/5807/24 за позовом ОСОБА_1, до Державної інспекції ядерного регулювання України, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні позивача Державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» про визнання протиправним та скасування наказу Державної інспекції ядерного регулювання України від 21.09.2022 № 562 «Про рішення щодо анулювання ліцензії».

Обґрунтовуючи позов, ОСОБА_1 зазначив, що з 11.12.2012 по 24.10.2022 він обіймав посаду генерального директора відокремленого підрозділу «Рівненська АЕС» Державного підприємства «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» (ВП «Рівненська АЕС»). Генеральний директор ВП «Рівненська АЕС» є посадовою особою експлуатуючої організації, і його обов'язки включають виконання організаційно-розпорядчих функцій, що забезпечують ядерну та радіаційну безпеку. Це здійснюється на підставі ліцензії, виданої Державною інспекцією ядерного регулювання України відповідно до законодавства. Позивач також вказав, що 21.11.2012 відповідач видав Державному підприємству «Енергоатом» ліцензію серії ПО №000035, яка надає право позивачу виконувати організаційно-розпорядчі функції, пов'язані з ядерною та радіаційною безпекою, на посаді генерального директора ВП «Рівненська АЕС». Однак 21.09.2022 від-

повідач видав наказ, яким анулював ліцензію серії ПО № 000035 через неспроможність позивача дотримуватись ліцензійних умов.

Суд встановив, що ДП «НАЕК «Енергоатом» на розгляд Ліцензійної комісії було надано Акт розслідування порушень умов ліцензії ліцензованою посадовою особою ВП «Рівненська АЕС» генеральним директором ОСОБА_1. Проведене розслідування стосувалося експлуатаційної події, яка сталася 06.10.2022 у ВП РАЕС, а саме порушення меж, умов безпечної експлуатації. Також зазначено, що порушення встановленого експлуатуючою організацією порядку класифікації подій в роботі АЕС повідомлення про них і розслідування їх вже мали місце у ВП РАЕС 06.08.2021. Вказано на те, що у ВП РАЕС відбувається систематичне недотримання (ігнорування) принципів культури безпеки, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки в частині визначення та обліку експлуатаційних подій, а також приховування інформації щодо подій, в тому числі і важливих для безпеки.

За змістом означеного Акту розслідування, ДП «НАЕК «Енергоатом» встановлено порушення умов ліцензії серія ПО N 000035 на право здійснення організаційно-розпорядчих функцій, пов'язаних із забезпеченням ядерної та радіаційної безпеки ліцензованою посадовою особою - генеральним директором ВП РАЕС ОСОБА_1 в частинах: встановлення порушень ліцензованою особою законодавства, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки, які призвели або могли привести до порушень експлуатаційних меж та/або умов безпечної експлуатації ядерної установки та не дотримання принципів культури безпеки при роботі на ліцензованій посаді.

На ВП РАЕС було некоректно класифіковано подію, яка сталася на енергоблоці № 3 10 червня 2022 року, а менше ніж за рік трапилася повторна експлуатаційна подія, що призвела до порушень у роботі елементів каналу системи безпеки. Порушення порядку класифікації подій, встановленого експлуатуючою організацією, а також неналежне повідомлення про ці події та їх розслідування вже мали місце на ВП РАЕС 6 серпня 2021 року. Комісія експлуатуючої організації зауважила, що відсутність фіксації спрацювання ІЗП ПГ-4 (системи захисту від перевищення тиску другого контуру), а також неповідомлення ДП «НАЕК «Енергоатом» та Держатомрегулювання свідчать про приховування та спотворення даних, що впливає на оцінку безпеки.

Систематичне приховування важливої інформації, що стосується подій на АЕС, було розцінено як порушення з боку позивача. Ліцензійна комісія розглядала дві пропозиції щодо позивача, і більшість голосів отримало рішення про анулювання ліцензії.

Оцінюючи ключові аргументи учасників справи та встановлені судом факти в контексті зазначених норм законодавства, суд дійшов висновку, що Державна інспекція ядерного регулювання України при прийнятті оскарженого рішення діяла в межах своїх повноважень, добросовісно та обґрунтовано, з урахуванням пріоритетності ядерної та радіаційної безпеки. Аргументи позивача не спростовують правомірності наказу Державної інспекції ядерного регулювання України № 562 від 21.09.2022 «Про рішення щодо анулювання ліцензії» і не дають підстав для його скасування. Тому суд дійшов висновку, що позов не підлягає задоволенню [6].

Узагальнення судової практики дає змогу зрозуміти, що труднощів з розгляду даних категорій справ не виникає. Однак аналіз судової практики свідчить про те, що проблеми з їх розглядом все ж наявні, зокрема, щодо визначення суб'єкта злочину, а також щодо призначення покарання. Враховуючи складність та багатогранність даної проблематики, судова практика стає основним інструментом у боротьбі з явищем приховування правопорушень посадовими особами та сприяє розвитку правового середовища в Україні.

Висновки. Наведене дозволяє зробити висновок про те, що приховування злочину посадовою та службовою особами посягає на суспільні відносини, яке потрібно чітко розмежувати за категорією суб'єкта злочину. Сам факт службового недбалства, явища приховування правопорушення тягне за собою наслідки які можуть призвести до шкоди державі та суспільству, тому вважаємо за доцільне інкримінувати таку діяльність, а також кваліфікувати як окреме кримінальне правопорушення, передбачене ст. 396 КК України, шляхом доповнення новим пунктом, який би передбачав конкретну відповідальність за приховування правопорушень з боку посадових та службових осіб за ступенем тяжкості вчиненого злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.11.2024).

2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина 2013. 1040 с.
3. Гуд Т.М. До питання щодо визначення безпосереднього об'єкта приховування злочину (ст. 396 КК України). *Економічна теорія та право*. № 4 (47). 2021. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/130-144.pdf> (дата звернення: 17.11.2024).
4. Практика застосування Верховним Судом України положень Особливої частини Кримінального кодексу України [уклад. О.П. Горох]. За заг. ред. А.А. Музики. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 915 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/27/praktyka-zastosuvannya-vsuv-polozhen-osoblyvoyi-chastyny-kku-2017-goroh-1-1.pdf> (дата звернення 10.11.2024).
5. Вісник верховного суду України. *Офіційне науково-практичне видання*. № 1 (113). 2010. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/ddffeb42fbc79257c22580d6004f985c/\\$FILE/Visnyk_01_2010_.pdf](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/ddffeb42fbc79257c22580d6004f985c/$FILE/Visnyk_01_2010_.pdf) (дата звернення 29.11.2024).
6. Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 14 серпня 2023 по адміністративній судовій справі № 460/5807/24. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/113019526>.